

ФОКУС — ЛЮДИНА: РОБОТА МЕДІА ІЗ ЧУТЛИВИМИ ТЕМАМИ

Практичний ґайд для представників/ниць
медіа, які працюють з ВПО та іншими
групами, що пережили травматичні події

ЗМІСТ

Вступ	4
Що журналістам варто знати про травму та її вплив на людину	5
<i>Діана Савенко</i>	
Як працювати з тими, хто зазнав травматичних подій	7
<i>Маргарита Тулуп</i>	
Як журналістам працювати з внутрішньо переміщеними особами	10
<i>Діана Савенко</i>	
Результати дослідження стереотипів та мови ворожнечі щодо ВПО у контенті регіональних медіа	12
Людина VS ВПО. Як медіа писати про українців та українок у війні.	19
<i>Ірина Виртосу</i>	
Базові рекомендації, які допоможуть якісно й чутливо писати тексти про внутрішньо переміщених осіб	21
Юридичні аспекти внутрішнього переміщення в Україні	22
<i>Альона Луньова</i>	
Інтерв'ювання тих, хто зазнав сексуального насильства	25
<i>Віталіна Устенко</i>	
Особливості спілкування журналістів з дітьми, які зазнали травми війни	29
<i>Наталія Пашко</i>	
Використані джерела	33

ВСТУП

Цей гайд був розроблений у межах програми «Єднання заради дії», яка реалізується IREX в Україні за підтримки Державного департаменту США. «Єднання заради дії» — це програма, яка покликана об'єднати внутрішньо переміщених осіб (ВПО), членів приймаючих громад, уряду та ЗМІ задля вирішення конфліктів на місцевому рівні, сприяти інтеграції ВПО, надавати всебічну підтримку для розробки місцевих та національних планів інтеграції ВПО та стабілізації ситуації в Україні.

Ще з 2016 року, коли організація IREX розпочала імплементувати програми з конкретним фокусом на ВПО, з'ясувалося, що українські медіа мають тенденцію публікувати матеріали, які негативно відображають внутрішньо переміщених осіб, що ще більше підсилює дестабілізуючі чинники та сприяє формуванню стереотипів щодо них.

Зважаючи на критичну роль, яку медіа відіграють у формуванні сприятливого середовища та мобілізації громадської думки, IREX у співпраці з організацією Media Development Foundation провели дослідження та проаналізували поточне висвітлення ВПО та тем, пов'язаних із внутрішнім переміщенням через війну в медіа за допомогою MCAT (Media Content Analysis Tool) — інструменту IREX для аналізу медіаконтенту, а також провели навчання для журналістів/ок та представників/ниць медіа.

За результатами дослідження було розроблено навчальний курс із чутливої журналістики «Фокус — людина: робота медіа із чутливими темами», який посилює вміння представників/ниць медіа працювати з чутливими темами, уникати стереотипів та мови ворожнечі щодо внутрішньо переміщених осіб, допомагає підвищити об'єктивність та якість контенту щодо ВПО.

Цей гайд дає стислі, але водночас практичні вказівки та поради щодо того, як працювати і писати про дорослих та дітей, які пережили травмуючі події: досвід війни, втрату дому та близьких, сексуальне насильство, полон і тортури. Особлива увага надається роботі журналіста із внутрішньо переміщеними людьми. Ви дізнаєтеся про етичні аспекти роботи із чутливими темами та способи подбати про своє психічне здоров'я під час роботи з тими, хто зазнав травматичних подій. Також у гайді містяться результати дослідження «Стереотипи та мова ворожнечі щодо внутрішньо переміщених осіб у контенті регіональних медіа»

Не дозволяється поширювати будь-які елементи гайду без погодження з її власниками. Будь-яке комерційне поширення та використання матеріалів заборонене.

Дізнавайтеся більше про «Єднання заради дії», IREX та MDF на наших сторінках у соціальних мережах:

[irexinukraine](#)

[yednanniazaradydii](#)

[mdfoundationUA](#)

ЩО ЖУРНАЛІСТАМ ВАРТО ЗНАТИ ПРО ТРАВМУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЛЮДИНУ

Діана Савенко

Чимало з нас чули про «травму» та «потенційно травматичні події». Але що це? Для того, щоб краще зрозуміти, що таке травма, важливо визначити, як вона діє.

На базовому рівні відбувається емоція – викид хімічних речовин у кровоносну систему, який є відповіддю на зовнішні стимули (звук, картинка, запах, слово). Емоція з'являється автоматично та миттєво і впливає на всі системи організму. Тому реакції на стрес і подію, що травмує, мимовільні – страх, злість, жах тощо. Їх неможливо контролювати.

До того, як емоції проявляться на рівні кори головного мозку, інформація від зовнішніх рецепторів обробляється на рівні підкірки, гіпоталамуса, гіпокампу, досягаючи поясної звивини. Система гіпоталамуса і мигдалини (амігдали) забезпечують реакцію організму на рівні найпростіших, базових форм поведінки і ця реакція залежить від попереднього досвіду життя. Тому першим завжди реагує тіло у вигляді проявів емоцій. Наприклад, злість буде проявлятися через підвищення голосу, почервоніння шкіри, стиснуті щелепи тощо.

Важливо розуміти, що насправді ця реакція була запущена організмом не тому, що людина зла чи небезпечна, не тому, що хоче з нами конфліктувати, а тому, що її тіло зреагувало на подразник єдиним наразі можливим способом. Тобто світосприйняття людини в якийсь момент розірвалося, як нитка, яку ми не знаємо, чи зв'язали назад.

? Що таке травма

Психологи визначають, що психологічна травма / травма психічна / психотравма – травма, що виникла в результаті дії на психіку людини особисто значущої інформації; емоційна дія, яка спричинила психічний розлад; шкода, нанесена психічному здоров'ю людини в результаті інтенсивного впливу несприятливих факторів середовища або гостроемоційних, стресових впливів інших людей на її психіку.

Термін використовується в психології для опису аналогічної медицині травми, яка супроводжується сильним психологічним потрясінням: нервова система була перевантажена, подію не вдалося обробити та зберегти в пам'яті.

Під травматичним досвідом ми розуміємо ситуації, в яких була загроза життю, (фізичній, психологічній) безпеці людини, були порушені базові інстинкти (самозбереження, збереження роду). Реакції на травму можуть бути відстроченими, тобто такими, які відбуваються не в момент сильного стресу, а коли ситуація вже завершена, однак психологічно для людини не закінчена.

За яких умов розвивається травматичний стрес?

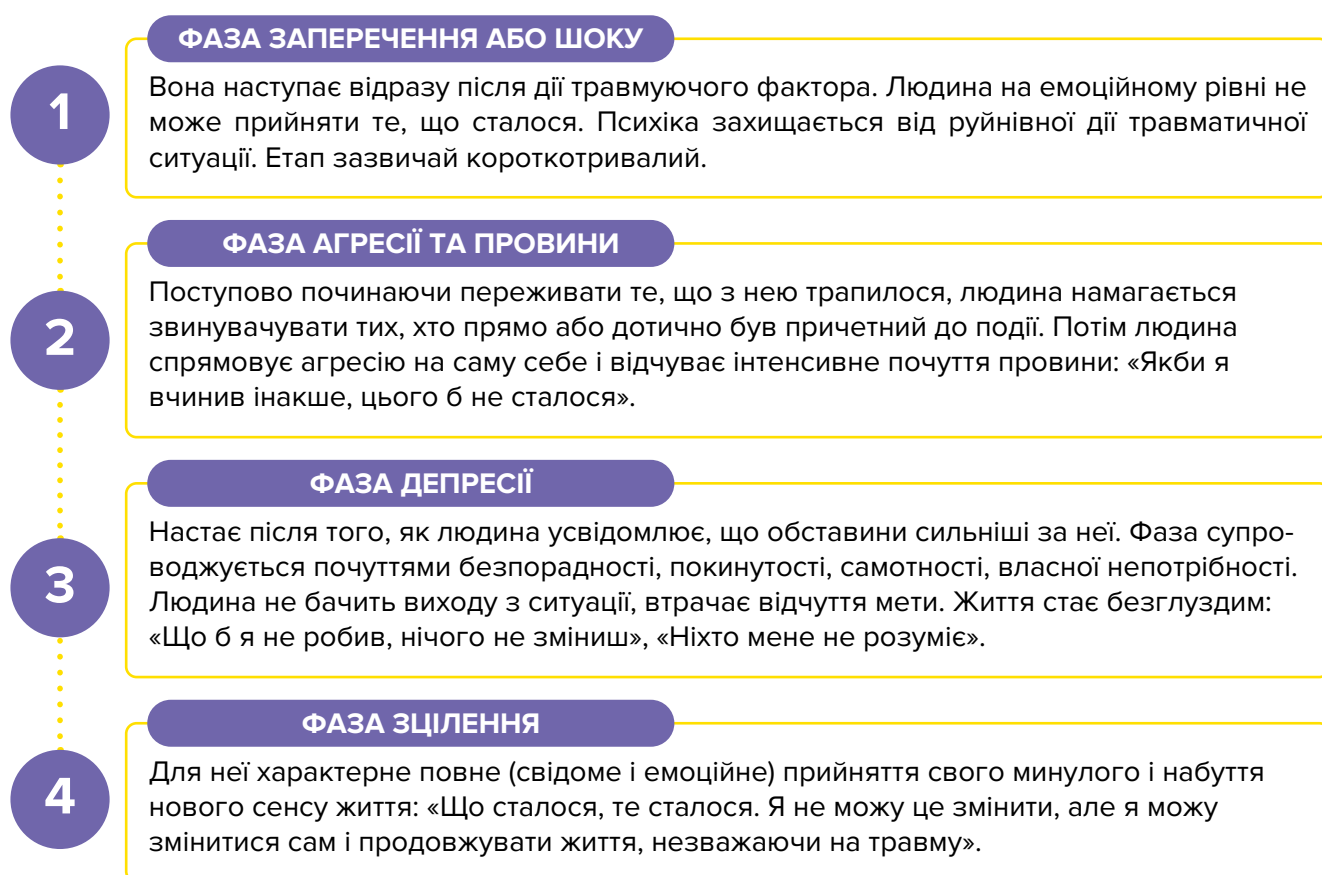
- людина сприймала ситуацію як неможливу;
- людина не могла ефективно протидіяти ситуації (боротися чи бігти);

- людина не могла емоційно розряджати енергію (була в стані заціпеніння);
- присутність в житті людини раніше невирішених травматичних ситуацій.

Крім того, найважливішим фактором тут виступають внутрішні і зовнішні ресурси людини, які допомагають мозку «обробляти» травматичну подію.

Після того, як травматична подія закінчилась психіка може перебувати в різних станах. Тобто не у всіх людей буде посттравматичний стресовий розлад. Дослідники говорять, що лише близько 20% українців дійсно матимуть його. Виходить, що 75-80% людей, які пережили травматичні ситуації з прямою загрозою їх життю, згодом не розвивають посттравматичні розлади, а демонструють адаптивне пристосування і подолання наслідків травматичних ситуацій (European Journal of Psychotraumatology, 2017).

Динаміка переживання травматичної ситуації включає чотири етапи. Розуміння того, на якому етапі перебуває ваш співрозмовник, допоможе у роботі.

Ця послідовність є конструктивним розвитком ситуації. Якщо людина не проживає травматичну ситуацію, етапи занадто затягуються і не завершуються, з'являються симптоми, впоратися з якими самостійно людина вже не може.

Після закінчення травмуючої події психіка людини може перебувати в одному з чотирьох станів:

- **травматичний стрес** – гостра реакція на стрес під час травмуючої події та одразу після неї.
 ⌚ Триває до 3 днів;
- **гострий стресовий розлад** – це короткий період нав'язливих спогадів, що виникають протягом 4 тижнів після того, як людина стала свідком або учасником травматичної події.
 ⌚ Встановлюється через місяць після травмуючої події і триває від 3 днів до 4 тижнів;

- **посттравматичний стресовий розлад або ПТСР** проявляється як відкладена відповідь організму на стрес. Цей розлад має тенденцію не просто не зникати з часом, але ставати більш вираженим, а також проявлятися раптово на тлі загального благополуччя.
⌚ Встановлюється через 6 та більше місяців після травмуючої події;
- **посттравматичний розлад особистості**
⌚ Може тривати впродовж усього життя людини, яка пережила травму.

Психологічна травма – «душевна рана», яка «болить», турбує, приносить дискомфорт, погіршує якість життя, приносить страждання людині і її близьким. Як і будь-яка рана, психологічна травма може бути різного ступеня вираженості, відтак, її «лікування» буде різним. Іноді рана поступово затягується сама по собі і «хворе місце» «заживає» природним шляхом. Існує певна послідовність етапів переживання травми, що приводить психіку до відновлення. У цих випадках відбувається реагування, осмислення, прийняття людиною того, що сталося, не як травматичного, але як життєвого досвіду, як частини своєї біографії.

Фахівці виділяють 2 основні стратегії поведінки людей, які пережили екстремальну ситуацію:

1 Витіснення, уникнення спогадів і емоцій, пов'язаних з нею. Уникнення може приймати різні форми – наприклад, небажання нагадувати про подію, зловживання наркотиками або алкоголем, щоб приглушити сильний внутрішній дискомфорт.

2 Неусвідомлене прагнення до повторного переживання травматичних подій (компульсивна поведінка). Ця стратегія спостерігається при всіх видах травматизації. Ті, хто пережив травматичні події, особливо діти, схильні звинувачувати саме себе в тому, що з ними трапилося.

Розуміння етапів формування травми, факторів впливу, механізмів запуску емоцій дозволяє не лише розуміти причини емоцій співрозмовника, а й не реагувати на них (або ж реагувати усвідомлено). Адже емоційна реакція людей насправді не спрямована на вас, вона спрямована на ситуацію (це нагадування про травму). Ці знання допомагають ефективніше працювати, не вигорати, не виснажуватися та не завдавати повторного травмування героям ваших матеріалів.

ЯК ПРАЦЮВАТИ З ТИМИ, ХТО ЗАЗНАВ ТРАВМАТИЧНИХ ПОДІЙ

 Маргарита Тулуп

З чого розпочати роботу з темою

Перш ніж починати роботу над емоційно складною темою, **зважте свої сили та психологічну стійкість**. Якщо досвід іншої людини для вас заважкий, може викликати сильні емоції, нагадати про власну травму — краще відмовтеся від такої розмови. Як на мене, це — відповідальний підхід. По-перше, він збереже ваше психічне здоров'я, а по-друге, зменшить ризики негативного впливу на вашого співрозмовника.

Якщо ви готові взятися за інтерв'ю з героєм, підготуйтеся до розмови — **дослідіть проблему, вивчіть психічні наслідки травми** і її вплив на організм. Проте, коли починаєте діалог, залишайте свої знання ніби осторонь: ви ніколи не знаєте, як на людину вплинув травматичний досвід, а тому кожен новий герой буде для вас справді новим. Перш ніж записувати інтерв'ю, чітко **поясніть людині, у якому форматі та вигляді ви використаєте її історію**, а також впевніться, що людина погоджується на публічність.

? Як поводитись під час розмови

Через травматичні події людина не може контролювати своє життя. Тому, щоб викликати довіру співрозмовника — поверніть йому **відчуття влади над ситуацією**. Запропонуйте герою інтерв'ю самому вибрати дату й місце зустрічі, взяти із собою близьку людину, сісти у зручному місці. Зазначте, що ви можете зустрітися не один раз, а стільки, скільки буде потрібно. Своім співрозмовникам я наголошую, що **вони можуть відмовитися відповідати на будь-яке запитання** і не пояснювати причину. І ще я обов'язково даю людині **відчуття часу**: говорю, скільки триватиме наша розмова, і кажу, що за потреби ми можемо зробити перерву або продовжити наступного дня.

Ви маєте знати, що можете не відповідати на питання, якщо ви не захочете це робити. Також в будь-який момент ви можете це інтерв'ю припинити. Про що б ви не хотіли говорити під час інтерв'ю?

Якщо це можливо, я стараюся **спілкуватися з людиною наодинці**. Це простіше зробити, коли працюєш у текстовому форматі і не потребуєш оператора, або й цілої знімальної команди. Однак перший раз завжди краще зустрічатися без камер, щоб познайомитися і скоротити відстань. Якщо ж вам потрібно зробити фотозйомку до тексту, краще провести її після розмови або наступного дня. Коли я працюю з дітьми, то спочатку показую їм камеру або диктофон, дозволяю взяти їх у руки. Це дає їм відчуття безпеки і надалі не відволікає від розмови.

У спілкуванні я раджу **використовувати відкриті запитання**. Щоб знизити напругу, допомагає **говорити не лише про важкий досвід**. Щиро цікавтеся тим, як людина жила до нього, спробуйте зрозуміти її історію комплексно. Однак, важливо навчитися вчасно зупинити розмову: коли людині боляче, вона не завжди плаче. Раджу звертати увагу на невербальну мову, вона дає змогу зрозуміти, коли герой волів би припинити говорити. Наприклад, коли він відвертається від вас, нервує, уникає відповідей тощо.

Як на мене, у розмові з травмованою людиною важливо навчитися **питати дозволу та коректно рефлексувати над словами**. «Чи ви не проти, якщо ми поговоримо про ваш вихід з оточення? Чи хочете ви, щоб я поділилася своїми враженнями про те, що ви сказали? Чи можемо ми повернутися до цього факту?» — так звучить прохання дозволу. Це допомагає контролювати розмову і спогади. Рефлексія без оціночних суджень можлива, якщо переказати людині своїми словами те, що почули від неї і уточнити, чи правильно зрозуміли її слова. Наприклад: «Ви сказали важливу річ, чи правильно я зрозуміла, що...?».

Також у розмові варто бути уважним до почуттів і слів людини. **Називання речей і подій так само, як і ваш герой**, зближує. Проте найкраща форма інтерв'ю у такому разі — **активне слухання**. Важливо навчитися і налаштуватися **не перебивати**. Інколи згадки людей, які пережили важкі події, плутаються і можуть суперечити одна одній. Це не обов'язково означає, що людина вигадує. Інколи так діє травма, а буває, що згадка про подію занадто важка, щоб її вербалізувати. Я ніколи не тисну на людину і не примушую її згадати, проте за можливості **делікатно проясняю фактаж**.

Для мене важливо також уникати слів, які можуть перекласти відповідальність за те, що сталося, на героя. У своїх інтерв'ю я стараюся не використовувати запитання: «Чому?», адже травмовані люди і так здатні звинувачувати себе в тому, що сталося. Також я звертаю увагу на те, щоб **не віктимізувати людину**. Замість слів «ви стали жертвою» я використовую фразу «ви пережили».

Якщо людині важко говорити про свій досвід, ви завжди можете **показати ситуацію на прикладі абстрактної людини / групи людей**. Одному герою важко було згадувати події перебування в полоні, однак я розуміла, що його досвід міг би бути корисним іншим. Саме тому я спитала: «Як думаєте, що може допомогти людям, які пережили полон?»

Для мене також важливо **підтримати героя і співчувати йому**. Проте у бажанні зарадити, дехто може сказати: «Я вас розумію». Я раджу не говорити так, адже насправді ніхто з нас не розуміє, що пережила інша людина. У своїх рефлексіях я намагаюся говорити не про те, що я думаю про ситуацію, а про те, що я відчуваю у зв'язку з нею: «Мені дуже прикро, що це з вами трапилось», «Мені боляче слухати те, що ви пережили». Я також стежу за тим, щоб **поважати чужі кордони**. Якщо мені хочеться обійняти людину на прощання, я питаю, чи вона не проти цього. Перш ніж закінчити бесіду, я зазвичай говорю: «Можливо я не запитала у вас про щось важливе? Чи є ще щось, про що вам хотілося б сказати?» Після закінчення розмови важливо не залишати людину з відчуттям безпорадності та пустоти. Я, за можливості, раджу **варіанти отримання допомоги**: підказую телефони гарячих ліній, благодійних фондів, волонтерів.

? Чого чекати після розмови

Герой може попросити у вас прочитати текст до виходу матеріалу. Спробуйте зрозуміти причину цього, перш ніж ухвалити рішення. Декому вичитка потрібна, щоб переконатись у ваших щирих намірах. Іншим — щоб послабити можливі негативні наслідки від публікації матеріалу, а інколи людина просто прагне додати більше деталей. У такому разі не відмовляйте в цьому і вислухайте її ще раз.

Якщо ви плануєте публікувати монолог героя, не скорочуйте його занадто. Важливо показати аудиторії, як людина переживала травму у довгостроковій перспективі. Однак зауважте, що факти у монолозі потребують додаткового фактчекінгу: не завадить поспілкуватися з іншими людьми, які були дотичні до цієї історії. Пам'ятайте, що травматичний досвід однієї людини варто оприлюднювати насамперед для користі інших. Думайте про свою аудиторію і поважайте її: якщо історія містить відверті болісні чи жахливі факти, не переказуйте їх детально, щоб вони не травмували читачів або глядачів.

Подумайте про наслідки публікації замість героя. Травмовані герої дуже вразливі й інколи під час розмови можуть розповісти забагато особистого. У журналіста зі свого боку може бути спокуса використати цю інформацію.

Журналіст, який працює із чутливою темою, має передати аудиторії важкий досвід свого співрозмовника й водночас нікого не травмувати. Це можливо, якщо бути однаково уважним як до себе, так і до героя та аудиторії. Емпатія, щира цікавість до іншої людини та знання про психологічну травму — ваш ключ до успіху.

ЯК ЖУРНАЛІСТАМ ПРАЦЮВАТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

Діана Савенко

Під час роботи з ВПО (внутрішньо переміщеними особами) важливо зрозуміти, що на першому щаблі сприйняття має стояти поняття «людина». ВПО – така ж людина, як і кожен з нас. Це людина, яка живе не вдома.

Щоб зрозуміти іншу людину, потрібно або пройти такий самий досвід, або знайти у власних спогадах схожий. Наприклад, згадати, як ви заблукали і при цьому втратили валізу, документи, телефон. Важливо усвідомити і проаналізувати відчуття в тілі і думки.

Часто наш досвід говорить, що ми хоч і потрапили в таку неприємну ситуацію, але далі все було добре. Але ми, на відміну від ВПО, змогли повернутися додому. Наша відпустка чи поїздка мала кінцевість. У випадку ВПО цієї кінцевості немає, а отже немає опори. Тому є відчуття «загубленості». Адже базова потреба в безпеці порушена.

❓ Класифікація потреб за А. Маслоу в розрізі поведінки ВПО

- **Фізіологічні потреби** — потреби найнижчого рівня, які необхідні для виживання. Вони охоплюють потребу в їжі, воді, захисті, відпочинку, сексуальні потреби. ВПО на першому етапі евакуації зазвичай потребують задоволення саме цих потреб, відтак відмовляються від послуг психологів, які пропонує приймаюча громада.
- **Потреби в безпеці.** Йдеться про потреби в захисті від фізичних і психологічних небезпек навколишнього світу і впевненість у тому, що фізіологічні потреби будуть задовольнятися в майбутньому (зокрема через наявність житла). Це може бути другим поясненням причин відмови від психологічної допомоги – коли людям в першу чергу немає де жити.
- **Соціальні потреби** (потреби в приналежності, дружбі, любові) передбачають відчуття приналежності до чого-небудь або кого-небудь, підтримки. Саме через це відбуваються конфлікти між місцевим населенням і ВПО, адже через порівняння важко інтегруватися одним і приймати іншим.
- **Потреби в повазі.** Йдеться про необхідність відчувати особисті досягнення, мати компетентності, повагу оточення, визнання. Цю потребу починають задовольняти ті ВПО, які почали інтегруватися (наприклад, пішли працювати чи долучилися до волонтерських ініціатив).
- **Потреби в самовираженні, самореалізації.** Йдеться про потреби у здійсненні своїх потенційних можливостей та зростанні як особистості. Ця потреба зазвичай виникає, коли всі інші вже задоволені.

Що може викликати складнощі при інтерв'юванні ВПО? Це емоції. Їхні емоції зазвичай гостріші. Все тому, що люди, які вимушені були покинути свої домівки, прожили травмуючі події.

Якщо журналіст одразу запитує про те, що відбулося, це запускає механізм нейрорегуляції організму через амігдалу – центр контролю емоцій і почуттів у мозку. Мозок отримує сигнал про

небезпеку. При цьому людина, яку питають, може втрачати зв'язок з реальністю через гострі емоційні стани. Чому так? До того, як емоції проявляться на рівні кори головного мозку, інформація від зовнішніх рецепторів обробляється на рівні підкірки, гіпоталамуса, гіпокампу, досягаючи поясної звивини. Система гіпоталамуса і мигдалини (амігдали) забезпечують реакцію організму на рівні найпростіших, базових форм поведінки. У такому випадку важливо «заземляти» людину, розпитуючи її про прості речі, які її оточують. Така техніка має назву «5-4-3-2-1». Попросіть людину назвати 5 речей, які вона бачить (з прикметником - «коричневий стілець»); описати 4 речі, яких можна торкнутися; сказати 3 звуки, які вона чує; описати 2 запахи, які вона зараз відчуває і назвати один смак.

Якщо ми різко ставимо запитання про травматичний досвід, спрацьовує амігдала. Людина фізично не може думати, її переполюють гострі емоції. Тому це – неправильний алгоритм ведення розмови. Користуйтеся алгоритмом, який нагадує гамбургер: нижня і верхня булочка – це хороше (наприклад, запитання про ресурси, або конкретних людей чи тварин, які дають відчуття опори), а середня «котлета» - неприємне запитання. Додатковою «подушкою безпеки» можуть стати попередньо надіслані журналістом запитання. Коли людина має час підготуватись, вона може продумати відповідь, а отже контролювати її та мати відчуття безпеки. Відчуття безпеки напряму залежить від здатності контролювати.

Важливо пам'ятати, що ми не знаємо, які саме травмуючі фактори пережила людина. Можливо, крім втрати житла або близьких, людина має ще й невизначену втрату (коли хтось із близьких в полоні або пропав безвісти). Такі люди знаходяться в постійній «мобілізації»: їхнє тіло і думки напружені. У такому випадку важливо пам'ятати:

- ситуація невизначеної втрати немає часових рамок;
- у ній присутній постійний стрес;
- у людини викликає біль постійне нагадування про те, що зникло, адже вона не хоче забути того, що сталося;
- відсутність інформації травмує.

Ще одна помилка, яка часто зустрічається під час спілкування з ВПО, – жарти. Іноді здається, що вони – «булочка» гамбургеру, тобто намагання згладити розмову. Проте, вони можуть спрацювати як негативний пусковий тригер. «Реакцію може викликати будь-що. Починаючи від «Чи не з'їли нас бендерівці», до слів «понаїхали». Найбільш болісне – звинувачення в тому, що «самі винні» та в тому, що хтось загинув через нас. Боюсь колись не стриматись і закричати: «Ваших хоча б додому ховати везуть, де ховають наших не знає ніхто», – це слова однієї внутрішньо переміщеної жінки. Я би радила утриматися від жартів, замінити їх на «помічання» чогось хорошого.

Аби згладити спілкування, яке може бути досить травматичним, рекомендовано дотримуватись певних правил:

- Запитувати дозволу на фото чи відео зйомку.
- Не жаліти. Уникати фраз на кшталт «Так шкода», «Ви такі нещасні».
- Не оцінювати (зовнішній вигляд не дорівнює внутрішньому).
- Не додумувати почуття іншого: «Мабуть, вам страшно...»
- Повторювати частинку фрази для побудови наступного питання.
- Не називати померлих трупами.
- Не називати постраждалих жертвами.

- Не казати «Я розумію», бо ви ніколи їх не зрозумієте.
- Не жартувати про ярлики.
- Робити паузи (для себе теж), дихати, спостерігати.
- Створювати «подушку безпеки» – підготувати і показати запитання наперед.
- Закривати «карієс» – відкривши біль, закрити, тобто говорити про те, що зараз дає ресурс.

Важливо також пам'ятати, що при роботі з людьми, які пережили травму, часто може відбутися вигорання або включитися емоції через «зараження». Емоційне зараження — одна із форм «соціального зараження». Явище, коли емоції та пов'язана з ними поведінка однієї людини безпосередньо викликають подібні емоції та поведінку в інших.

❓ Як захиститися від вигорання

- пам'ятати, що емоційна реакція співрозмовника — це не про вас. Це — реакція на травматичний спогад (амігдала працює);
- не намагатись виправдовуватися чи нападати — зберігати спокій (інакше ви несвідомо включаєтеся в маніпулятивну гру);
- фізично зробити крок назад (вийти з зони);
- дихати;
- відпочивати (зміна інтелектуальної роботи на фізичну).

Отже, під час роботи з ВПО важливо пам'ятати механізм запуску травматичних спогадів та створювати безпечну подушку, аби уникнути ретравматизації та попиклуватися про власний психічний стан.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТЕРЕОТИПІВ ТА МОВИ ВОРОЖНЕЧІ ЩОДО ВПО У КОНТЕНТІ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА

IREX у співпраці з організацією Media Development Foundation провели дослідження, у якому проаналізували контент регіональних медіа з 25 цільових громад програми «Єднання заради дії». Це дослідження допомогло з'ясувати як медіа висвітлюють ВПО та теми, пов'язані із внутрішнім переміщенням через війну.

Аналіз показує, що досліджуванні медіа мають досить високий рівень дотримання професійних стандартів. Натомість виявлено помилки, які можуть бути причиною формування викривленого образу ВПО, стереотипів та розпалювання мови ворожнечі щодо цих людей. У цьому розділі можна детальніше ознайомитися із результатами дослідження.

Це дослідження було проведено завдяки підтримці Державного департаменту США. Вміст є виключною відповідальністю IREX і не обов'язково відображає погляди Державного департаменту США.

Методологія

Збір даних здійснено методом контент-аналізу (MCAT¹) регіональних медіа. Методологія дослідження розроблена IREX. Одиницею для аналізу був текстовий матеріал, опублікований на сайті медіа / офіційних сторінках в соціальних мережах / месенджерах за досліджуваний період.

Для збору даних було відведено 14 днів протягом грудня 2022 – січня 2023 – для суспільно-політичних медіа; та 2 місяці протягом грудня 2022 – січня 2023 – для нішевих. Графік збору даних відбувався з 5 грудня 2022 по 22 січня 2023. Вибірка: 25 медіа з цільових регіонів.

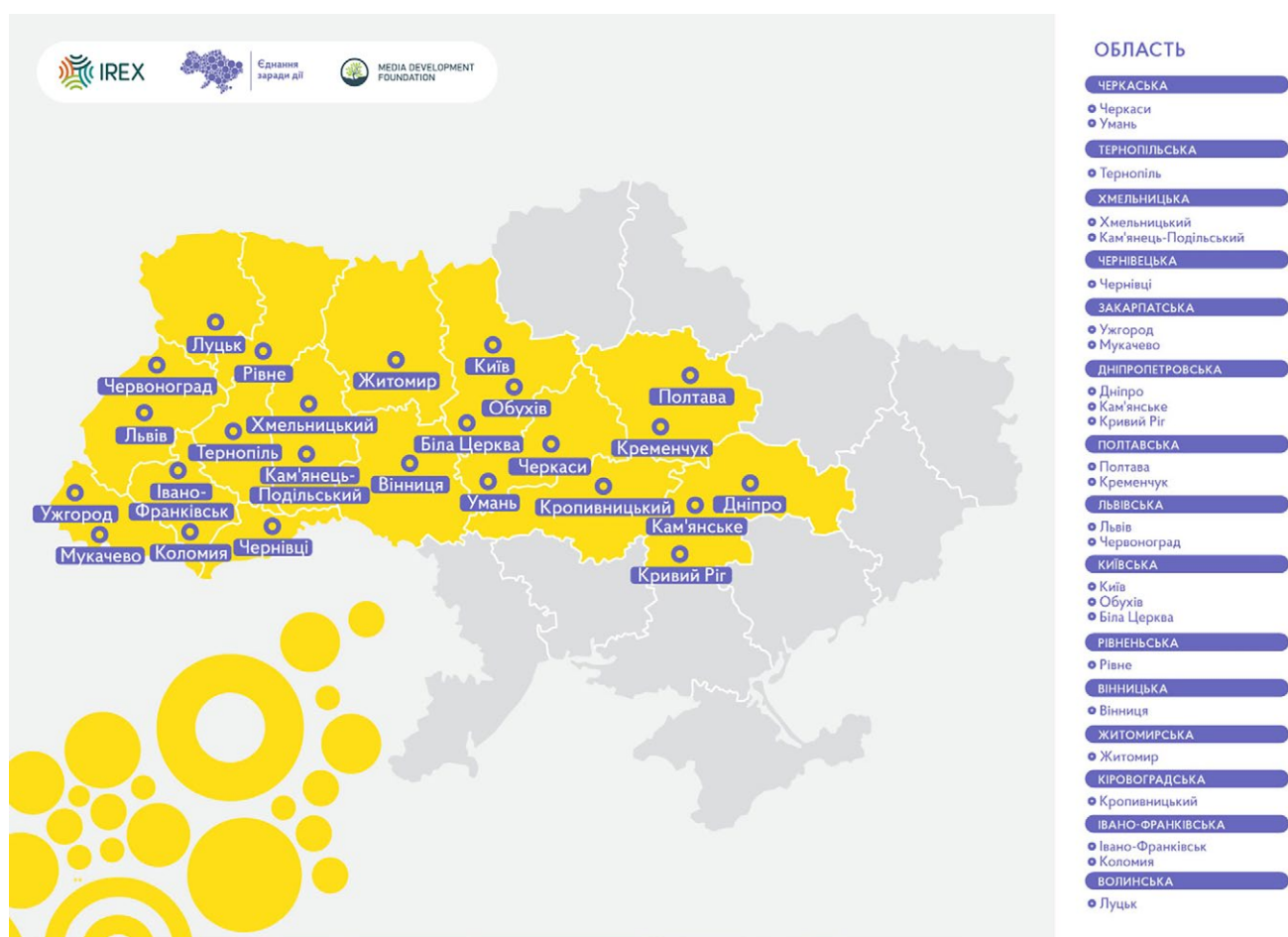

Рис 1. Цільові регіони програми «Єднання заради дії», які увійшли до вибірки дослідження

Сформовано базу даних з **231 публікації**, які стосуються теми внутрішнього переміщення осіб та/або внутрішнього переміщення через війну.

До вибірки потрапили наступні матеріали:

- публікації, які безпосередньо стосуються ВПО/внутрішнього переміщення через війну, метою яких є висвітлити цю проблему, подію або особу ВПО.

1 MCAT – Media Content Analysis Tool / Інструмент аналізу медіа контенту. Методологія дослідження розроблена IREX

- б) публікації, у яких фігурує інформація щодо ВПО/внутрішнього переміщення через війну, але основна мета публікації інша. До уваги взято також загальні теми, що можуть стосуватися як жителів приймаючої громади, так і ВПО.
- в) публікації, у яких безпосередньо не фігурує інформація щодо ВПО/внутрішнього переміщення через війну, але теоретично така інформація може або повинна бути висвітлена з урахуванням того, як ця тема співвідноситься з проблемами ВПО. Це одиничні випадки – внесення їх до вибірки повинно бути обґрунтовано аналітиками.

? Результати: обсяг згадок про ВПО

Медіа писали про внутрішньо переміщених осіб з різною інтенсивністю. Частота згадувань у двох медіа сягає 20% і більше. Всі інші (23) медіа писали про ВПО з частотою не більше 8%. Середній показник згадки про ВПО серед 25 медіа – 5,6%, але медіанне значення нижче – 4,3%.

При приблизній оцінці, яка нам говорить, що кожна 7 людина, яка зараз перебуває в Україні є внутрішньо переміщеною (5,4 млн ВПО² на противагу 36,7 млн загального населення³), на сьогодні маємо лише 1 на 20 публікацій про ВПО. Отже, можемо зробити попередні висновки, що досліджувані регіональні медіа продукують мало контенту про і для внутрішньо переміщених осіб. Статус ВПО є достатньо розповсюдженим в Україні, аби мати свої специфічні ознаки як спільноти та претендувати на пропорційну репрезентацію власних інтересів.

2 УКРАЇНА — ЗВІТ ПРО ВНУТРІШНЄ ПЕРЕМІЩЕННЯ В УКРАЇНІ ОПИТУВАННЯ ЗАГАЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ РАУНД 12 (16-23 СІЧНЯ 2023 РОКУ) [Електронний ресурс] / МОМ. – 2023.

3 United Nations Population Fund. World Population Dashboard. Ukraine 24

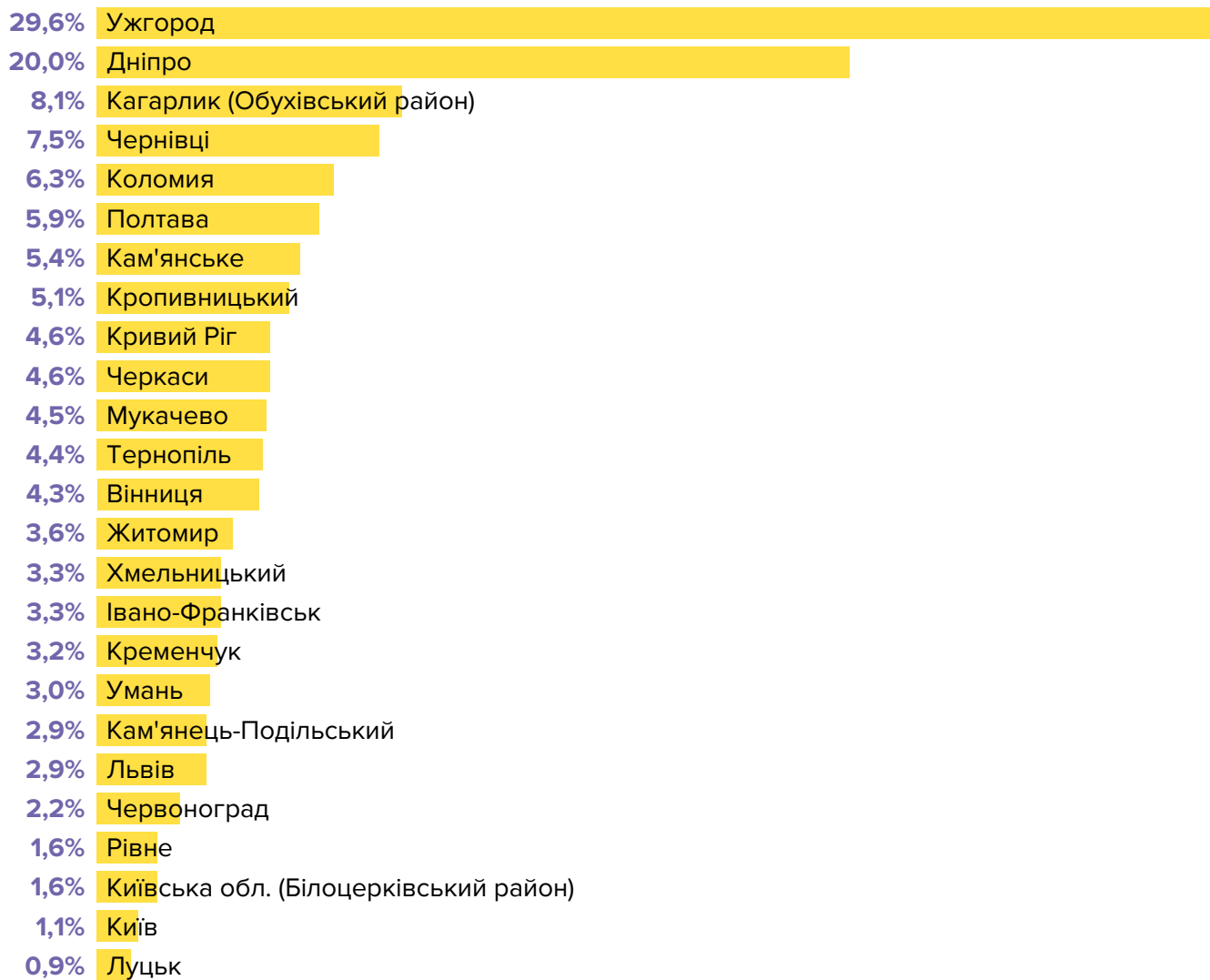

Рис. 2. Кількість матеріалів про ВПО/внутрішнє переміщення внаслідок війни у досліджуваних медіа (результати по цільовим громадам)

Результати: проблематики

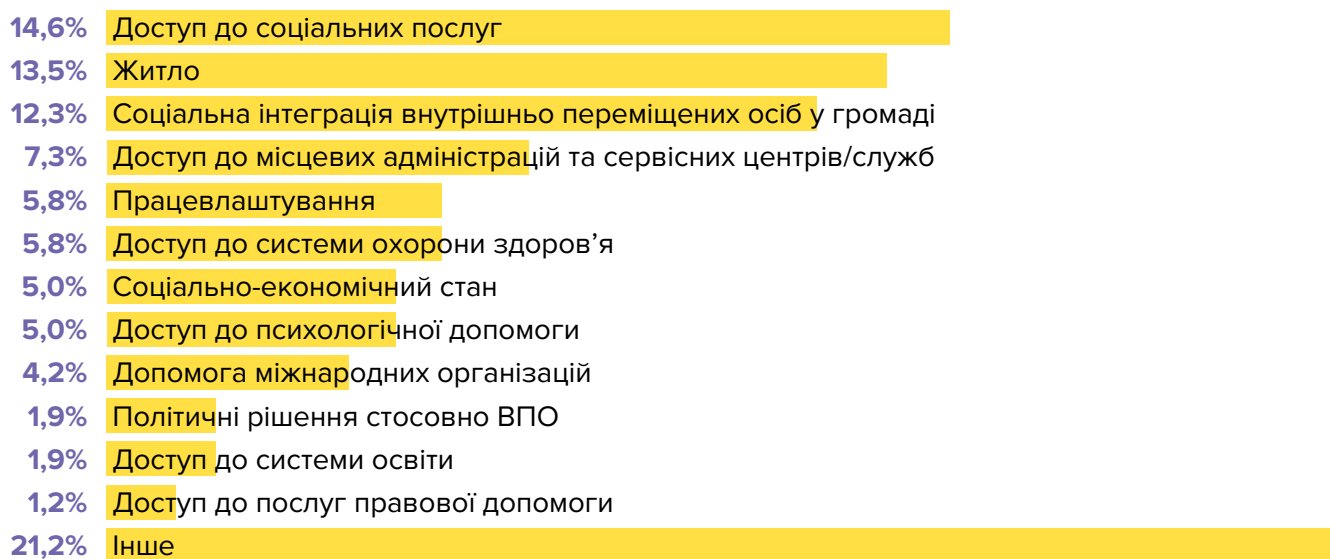

Рис. 3. Проблематики, пов'язані із внутрішнім переміщенням внаслідок війни

Найбільше згадувань (21,2%) стосується тематики евакуації. На другому місці з показником 14,6% стоїть тематика доступу до соціальних послуг – гуманітарної допомоги, соціальних виплат, роботи соціальних служб для вразливих категорій населення (в тому числі з-поміж ВПО). Далі медіа висвітлюють проблематику житла (13,5%) - поселення ВПО у місцевих школах, гуртожитках, ремонт приміщень та будівництво модульних будинків для ВПО. 12,5% досліджуваних матеріалів стосувалися соціальної інтеграції: новини-анонси та запрошення доєднатися до культурних, освітніх, соціальних проєктів та волонтерських ініціатив у громаді, інтерв'ю ВПО про те, як вони переїхали та влаштувалися у новій для себе громаді. Мало контенту віднесено до проблематик щодо доступу до психологічної допомоги – 5%; а найменше пишуть про юридичну підтримку ВПО – 1,2%.

❓ Результати: користь для ВПО

57,1% зі всіх проаналізованих матеріалів у вибірці несуть у собі користь для внутрішньо переміщених осіб. Це новини-оголошення, новини-анонси або статті, де вказані місця, куди можна звернутися з тої чи іншої проблеми, або контактні дані осіб, до яких можна звернутися для консультації чи отримання допомоги.

Інформація з таких матеріалів покриває першочергові та/або другорядні потреби ВПО: їжу, житло, медицину, соціальну допомогу, гуманітарну допомогу, психологічну допомогу, працевлаштування, освіту, інформацію про важливу інфраструктуру міста та публічні послуги.

❓ Результати: джерела інформації

Аналіз показує, що контент регіональних медіа сильно орієнтується на ресурси органів влади та державних структур на локальному (пріоритетно) та національному рівні – **52,9%** матеріалів з вибірки. Лише **12%** від усіх проаналізованих публікацій складають власні матеріали.

Таким чином, на сьогодні маємо медійний дискурс, у якому ВПО виступають як об'єкти про яких говорять владні структури, а не як суб'єкти з власною біографією та життєвою історією (маємо лише 18,6% подібних матеріалів). Зміна оптики та орієнтація безпосередньо на людей могла б змінити дискурс та фасилітувати більшу прихильність приймаючої громади.

❓ Результати: образ ВПО

У контенті проаналізованих медіа спостерігається опис типового образу внутрішньо переміщеної особи як *знедолених, нещасних людей, які мусили тікати від війни*.

Образ формується з таких причин:

- Проявляється через тональність матеріалів - вираження почуття жалю, співчуття до ВПО.
- Серед контенту проаналізованих медіа занадто мало індивідуальних історій переміщених осіб. Лише 43 публікації (18,6%) з 231 висвітлюють історії, думки та коментарі з вуст самих ВПО. Інше — це фактажі, передруковані пресрелізи, новини-оголошення.

У ході аналізу було виявлено такі стереотипи щодо ВПО:

- підбурювання до звинувачень,
- гендерні стереотипи,
- ВПО як загроза.

У більшості матеріалів, які закодовано як стереотипи, не йдеться конкретно про людей, які отримали статус ВПО і загалом згадки цього терміна немає. Попри це, вони все одно були взяті до вибірки, оскільки у цих матеріалах людей, які вчинили злочин, ідентифікують через географічне походження. На суспільну думку впливають багато різних факторів з різних джерел. Повідомлення про жителів постраждалих регіонів (окупованих або таких, де ведуться активні бойові дії) без вказування на статус ВПО можуть також впливати на формування стереотипів. Зокрема, **таврування за географією** узагальнює досвід всіх внутрішньо переміщених осіб.

? Результати: таврування за ознакою географічного походження

Журналісти часто плутають або націлено називають усіх внутрішніх мігрантів *«внутрішньо переміщеними особами»*. Таким чином, у деяких публікаціях використано терміни, які належать до тематики ВПО або контекстно натякають на те, що герой публікації може бути ВПО, хоча у матеріалі немає додаткових доказів того, що людина перемістилася через війну. Наприклад, у заголовок виносять термін *«переселенець»* або зазначають місце походження людини (часто це місцевості в окупації або на прифронтовій зоні), наприклад, *«житель Слов'янська»*, *«харків'янин»*, *«уродженка Луганщини»*.

Слід пам'ятати, що внутрішня міграція може бути обумовленою й іншими факторами, наприклад люди переїжджають внаслідок браку трудових місць у регіоні їхнього проживання. Тому не можна називати усіх людей внутрішньо переміщеними лише тому, що вони не є місцевими жителями/уродженцями конкретної громади.

В аналізі виявлено **таврування за ознакою географічного походження**. При чому, частіше позначають походження людини з регіону/населеного пункту або її приналежність до групи ВПО саме у кримінальних новинах: *«На Буковині судитимуть харків'янина за хабар прикордонникам і підроблені документи»*, *«Житель Слов'янська на Черкащині відмовився від проходження військової служби»*, *«На Черкащині СБУ викрила переселенку, яка підтримувала окупацію українських міст»*, *«Працювали по виклику»: на Вінниччині сутенери втягували у проституцію дівчат-переселенок»*, *«На Волині судили уродженця Луганщини, який підробив документи і тікав від призову за кордон»*, *«На Закарпатті правоохоронці затримали харків'янина. Відома причина»*.

Аби не сприяти формуванню негативного образу ВПО як групи, варто уникати невиправданого наголошення на регіональному походженні особи, прив'язуючи її до негативних характеристик⁴. Описуючи злочини, необхідно ставити питання - чи має значення, що злочин вчинив саме переселенець або житель конкретного міста?

? Результати: стереотипи та мова ворожнечі

У вивченому контенті порушено **гендерний баланс** — в основному, пишуть про історії жінок-ВПО з дітьми. Про чоловіків скоріше напишуть у контексті кримінальної історії, особливо що стосується ухильництва від військової служби.

Також було виявлено стереотипи **підбурювання до звинувачень**. В основному, це правопорушення, які пов'язані з війною: ухильництво та спроба незаконного перетину кордону, а також

4 Проект «Без Кордонів» ГО «Центр «Соціальна Дія»: МОВА ВОРОЖНЕЧІ ТА ЗМІ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ПІДХОДИ. К., 2015.

розповсюдження пропаганди та підтримка агресії РФ проти України. Усі зазначені публікації були ідентифіковані як завуальовані твердження, які потенційно можуть створити негативний імідж внутрішньо переміщених осіб. Такі контекстні помилки потенційно можуть спровокувати уявлення громадськості про те, що ВПО винні у тому, що почалася війна, а воювати самі не хочуть / у них війна, а вони тікають першими / ВПО відповідальні за підтримку проросійської риторики.

Приклади підбурювання до звинувачень: *«житель Слов'янська ухиляється від військової служби», «житель Харківщини дав хабар прикордонникам та підробив документи, аби незаконно виїхати за кордон», «переселенка підтримувала окупацію українських міст».*

При цьому, під час аналізу виявлено, що переважна більшість новин про ухильництво від мобілізації та незаконний перетин кордону під час воєнного стану стосується чоловіків, які є жителями окупованих, прифронтових територій або населених пунктів, що зазнали масових обстрілів, тобто це ті люди, які можуть бути внутрішньо переміщеними особами внаслідок війни.

Було виявлено завуальований стереотип **ВПО як загроза**: порушуються питання загрози свободі, здоров'ю та життю людей. Так під час аналізу виявлено новину про дніпрянина, який *«влаштував стрілянину у центрі Львова»*. Тут також немає прямого вказування на статус ВПО, але ідентифіковано таврування за географічною ознакою.

ЛЮДИНА VS ВПО. ЯК МЕДІА ПИСАТИ ПРО УКРАЇНЦІВ ТА УКРАЇНОК У ВІЙНИ

 Ірина Виртосу

Хто такі «ВПО»? Що за стереотипним сприйняттям «ВПО» «ми» знаємо про українців та українок – які в «них» освіта, професія, родина, чим «вони» захоплюються, про що мріють? Які «їхні» інші досвіди, окрім як порятунок від війни у більш безпечну Україну?

Зверніть увагу, як тут обережно використані звороти «ми», «вони», «їхні досвіди», зокрема взято в лапки? Це зроблено задля уникнення протиставлення вимушено переміщених осіб й українців загалом. Нижче — розповідаємо, чому це важливо.

Що ми знаємо про майже 4,9 мільйона українців та українок, які зареєстровані як внутрішньо переміщені особи, згідно з [даними](#) Міністерства соціальної політики?

Це запитання рекомендуємо редакціям ставити щоразу, коли до друку готується черговий репортаж про гуманітарку від «високопосадових осіб» або ж з сайтів правоохоронних органів вивчається пресреліз про особу, яка вчиняє кримінальне правопорушення, і є також «переселенцем».

Окрім традиційних ролей медіа (інформувати, пояснювати, розважати), не менш важливим в умовах війни є забезпечувати діалог між різними соціальними групами (як-от переселенцями, людьми з інвалідністю, ромами, військовими тощо) й завдяки цьому «знімати напругу» в суспільстві. Це вдається зробити, коли медіа усвідомлюють, що напруга в суспільстві зростає внаслідок використання стереотипів, а тим більше — мови ворожнечі. Її уникають їх або пояснюють, чому вони небезпечні.

Чи можна між стереотипом та мовою ворожнечі

поставити знак дорівнює

Мовою ворожнечі називають будь-яке некоректне висловлювання, а також зображення, відео, фото тощо окремих груп чи спільнот або окремих людей як представників цих спільнот за різними ознаками:

- етнічною,
- расовою,
- національною,
- віросповіданням,
- статтю,
- місцем народженням чи реєстрацією тощо.

У повідомленнях із мовою ворожнечі, як правило, можуть міститися:

- не факти, а радше чутки щодо певної соціальної групи тощо;
- протиставлення «ми» — «вони»;
- мовні штампи та дискримінаційне мовлення;

- стереотипні назви: замість євреї — жиди, замість роми — цигани та ін.;
- емоції страху, гніву, ненависті, люті;
- заклики до насильницьких дій.

Парадокс полягає в тому, що особа, щодо якої використовують мову ворожнечі, може й не мати тих ознак, про які йдеться в мові ворожнечі. Водночас стереотипне уявлення про неї може її провокувати. Прослідкуємо стереотип у дії.

У 2015 році на вокзалі Келеті в Будапешті (Угорщина) угорці організували табір просто неба для біженців з Сирії, Афганістану, Іраку та інших країн Африки і Близького Сходу, охоплених війнами. У таборі на вокзалі можна було отримати їжу, одяг, медичну допомогу, інформацію про інші європейські країни і про те, як туди дістатися. Одна з авторок цього тексту відвідала табір у Келеті й зробила [фоторепортаж](#) – як угорці допомагають шукачам притулку в більш безпечній Європі, ніж нині їхній дім. Водночас вона спостерігала за деякими діями працівників вокзалу: нерідко для посадки в поїзд формувалися дві черги – самі чоловіки (переважно молодого віку) та жінки із дітьми, родинами, людьми старшого віку (рідше). Очевидно, у цьому розділенні була певна процедурна вимога до розміщення людей на вокзалі й у поїздах. Однак, медійно це виглядало вкрай на межі.

На тлі текстів із мовою ворожнечі, коментарів й нагнітанні паніки та агресії в Європі щодо так званої «міграційної кризи 2015 року» фотографії груп молодих, міцних, з темним кольором шкіри чоловіків тільки підсилювали ці стереотипи, а відтак множили мову ворожнечі. До речі, у репортажі з вокзалу Келеті було зроблено чимало фото з дітьми. Це дуже чутливий момент, на який також редакції мають звертати увагу.

Очевидно, не має змоги опитати всіх присутніх чоловіків і жінок на вокзалі про дозволи на фотографування. Ба більше, про можливість фотозйомки в публічному місці однозначно висловлюється і Європейський суд з прав людини у рішенні [«Ганновер проти Німеччини»](#).

Однак ми рекомендуємо кожного разу вкрай чутливо ставитися до того, які кадри ви обираєте для фільмування дійсності. І чи справді вони відображають картину світу в цілому, чи радше ваше стереотипне уявлення про біженців (або переселенців) сприяють пошуку саме такого кадру (колони чоловіків із торбами, втомлені жінки з дітьми на руках, спортзал із десятками матраців, на якому сплять «знеособлені» переселенці, «постановочно» вдячні обличчя родин з гуманітаркою тощо).

Є ще інший важливий зв'язок між стереотипом і мовою ворожнечі. Нерідко користувач/користувачка мови ворожнечі може і не знати, що нею послуговується. Наприклад, коли використовуються стереотипи щодо різних груп населення, вважаючи їх «нормою».

Нашвидкуруч з «класичних стереотипів» можна пригадати:

- за ознакою статі й обвинувачення потерпілої особи щодо якої був здійснений злочин («сама вина, нічого було їй жити з чоловіком, якщо знала, що він її б'є/нічого було одягатися відверто»);
- за національною ознакою («усі роми крадуть і просять милостиню»);
- за сексуальною орієнтацією («цими парадми геї хочуть собі більше прав, ніж інші нормальні люди»);
- за місцем походження («біженці/переселенці забирають наші робочі місця/місця в дитячих садочках») тощо.

Через повномасштабне вторгнення перед українськими медіа постало значно більше викликів у

висвітленні чутливої інформації. Серед них — актуальні питання вимушено переміщених осіб.

Базові рекомендації, які допоможуть якісно й чутливо писати тексти про внутрішньо переміщених осіб

*рекомендації розроблені на основі результатів «Дослідження стереотипів та мови ворожнечі щодо ВПО у контенті регіональних медіа» (IREX у співпраці з MDF) та експертизи Ірини Виртосу, журналістки, експертки у сфері недискримінації та прав людей з інвалідністю»

1. Дотримуймося **Кодексу етики українського журналіста**.
2. Важливо розрізнити терміни біженці та внутрішньо переміщені особи. **Біженці** – ті, хто тікав від війни, перетинаючи міжнародний кордон, а **ВПО** – вимушено переміщаються всередині країни через надзвичайні ситуації. Внутрішньо переміщені особи перебувають під захистом свого уряду, а люди зі статусом біженця мають міжнародний захист. Необхідним є ознайомлення з правильною термінологією стосовно національних спільнот, людей з інвалідністю та інших людей, які опинилися у вразливій ситуації. Наприклад, замість «люди з обмеженими можливостями» слід використовувати затверджений у законодавстві термін «люди/особи з інвалідністю», замість «особливі діти» варто називати конкретний стан здоров'я дітей або діагноз, якщо цього вимагає матеріал.
3. Розповідаймо історії. Важливо писати не лише про ВПО, а й **від їхнього імені**, а саме брати коментарі, інтерв'ю, писати особисті історії.
4. **Підвищуймо загальну зацікавленість медіа в темі внутрішньо переміщених осіб**. Бажано збільшувати обсяг публікацій про доступ до різноманітних послуг в громаді: юридичної допомоги, працевлаштування, допомога у заснуванні/веденні бізнесу, доступу до закладів освіти, психологічної підтримки та ін. Це можуть бути як інструкції з отримання послуг, так і у вигляді історій про волонтерів або організації, які їх надають, історії переселенців, які започаткували свою справу в приймаючій громаді або що.
5. Концентруймося **не лише на негативі**. Слід урізноманітнювати теми, де фігурують ВПО.
6. **Недостатньою є репрезентація чоловіків-ВПО**. Зазвичай, матеріали, що стосуються внутрішньо переміщених осіб говорять про жінок і дітей, попри те, що ВПО — це гендерно різноманітна група.
7. Шукаймо відповіді на питання: чим ми корисні один одному? Вкрай важливим є **уникнення мови іншування або виділення ВПО в окрему суспільну групу**. Так необхідно уникати порівняння груп ВПО з приймаючою громадою.
8. Пам'ятаймо, **злочини здійснюють злочинці/злочиниці** безвідносно їхнього походження та статусу.
9. Слід також **уникати таврування за географічною ознакою**. Редакція має ставити питання, наскільки важливим в контексті самого правопорушення є те, що умовний правопорушник є уродженцем умовно Харківщини чи Донеччини.
10. Модеруймо коментарі, зокрема соцмережі, які містять мову ворожнечі, а тим більше — заклики до насильницьких дій й злочинів на ґрунті ненависті.
11. Вдумливо добираймо фотоконтент й чутливо ставмося до використання дітей у фотографіях.

ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ В УКРАЇНІ

 Альона Луньова

Після початку збройного конфлікту та окупації частини території України у 2014 році, наша країна вперше з часів незалежності стикнулася із питанням масового внутрішнього переміщення населення. Тоді ж з'явилося ключове національне законодавче регулювання питання внутрішнього переміщення, і в цій сфері почала вибудовуватися державна політика. За майже десять років з початку збройної агресії проти України ми маємо деталізоване законодавство, яке загалом здатне відповідати на виклики, з якими стикнулася держава внаслідок масового внутрішнього переміщення населення. Проте після початку широкомасштабної збройної агресії проти України 24 лютого 2022 року, разом із різким збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб, загострилися проблеми, із якими вони стикаються.

Хто такі внутрішньо переміщені особи (ВПО)

Внутрішньо переміщені особи – це особи або групи осіб, які були змушені покинути свої будинки або місця постійного проживання, зокрема в результаті або з метою уникнення наслідків збройного конфлікту, ситуації загального насильства, порушень прав людини, стихійних або антропогенних лих і які не перетнули міжнародно визнаний державний кордон. Це загальноприйняте визначення, яке міститься в [Керівних принципах ООН](#) з питань внутрішнього переміщення всередині країни – ключовому міжнародному документі, який визначає підходи до реагування на внутрішнє переміщення.

ВПО не є біженцями, а тому використовувати слова «внутрішньо переміщена особа» та «біженець» як синоніми некоректно. Відповідно до Конвенції ООН про статус біженців (1951), біженець – це особа, яка «внаслідок обґрунтованих побоювань стала жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни, або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань». Тобто ключовою різницею між біженцями і ВПО є те, що останні не перетинають кордон власної країни і перебувають у її межах.

У 2014 році в Україні був ухвалений Закон «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», який є базовим документом, який визначає права і додаткові гарантії для ВПО, повноваження органів державної влади в сфері внутрішнього переміщення в Україні. Окрім Закону, ухвалена значна кількість підзаконних нормативних актів, які деталізують процедури [взяття на облік ВПО](#), [отримання ВПО допомоги на проживання](#) тощо.

Відповідно до даних Міністерства соціальної політики України, станом на 1 червня 2023 року обліковано [4,9 млн ВПО](#). Ця цифра може не відображати реального стану речей, оскільки іноді люди, які перемістилися, не хочуть реєструватися як ВПО через побоювання додаткових обмежень у зв'язку із отриманням довідки ВПО. Або, навпаки, особа отримала довідку про взяття на облік ВПО, проте після повернення до покинутого місця проживання, не повідомила про це державні органи та досі вважається ВПО, хоча вже такою не є.

❓ Права та додаткові гарантії ВПО

Факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, що діє безстроково.

ВПО не є спеціальним статусом. Довідка про взяття на облік ВПО підтверджує факт внутрішнього переміщення, який відбувся в минулому (і цей факт не може бути скасований), але не якийсь спеціальний статус, який має залишатися з людиною назавжди, передаватися у спадок дітям, тощо. У особи, що зазнала внутрішнього переміщення, можуть виникати потреби, які пов'язані із переміщенням. І для їх задоволення держава має вживати заходів. Після того, як ці потреби задоволені, а особа, що зазнала внутрішнього переміщення або повернулася до покинутого місця проживання, або включилася в життя громади за новим місцем проживання (інтегрувалася), особа має припинити бути ВПО.

Підставою для взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є **проживання на території, де виникли обставини, що призвели до переміщення**, на момент їх виникнення.

Проживання на території, з якої здійснюється переміщення, підтверджується:

- відміткою про реєстрацію місця проживання в паспорті громадянина України, або
- доказами, що підтверджують факт проживання на території, з якої здійснюється внутрішнє переміщення (військовий квиток, трудова книжка, медичні документи, фотографії, відеозаписи тощо).

Після взяття на облік ВПО та видачі відповідної довідки, особа може мати доступ до отримання додаткових гарантій в різних сферах, зокрема:

- Житло (право на тимчасово безоплатне розміщення).
- Зайнятість.
- Пенсійне забезпечення, соціальна підтримка.
- Забезпечення засобами реабілітації.
- Продовження освіти.
- Медичне обслуговування.
- Отримання документів, що посвідчують особу.
- Виборчі права.
- Безоплатна вторинна допомога (+ до отримання довідки ВПО).
- Пільги по кредитним зобов'язанням.
- Отримання соціальних та адміністративних послуг за місцем перебування.
- Отримання гуманітарної та благодійної допомоги.

❓ Державна політика України щодо внутрішнього переміщення

В квітні 2023 року Уряд ухвалив [Стратегію](#)⁵ державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках. Ця стратегія покликана зменшити вплив негативних наслідків внутрішнього переміщення, зумовленого збройною агресією проти України, на громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, шляхом впровадження комплексних та дієвих механізмів державного реагування на виклики, які виникають з моменту прийняття особою рішення про переміщення, в ході її соціальної адаптації та інтеграції в приймаючий громаді, а також у разі добровільного повернення особи до покинутого місця проживання та її реінтеграції.

Це не перша стратегія щодо внутрішнього переміщення, яка була прийнята в Україні. Але до початку широкомасштабної збройної агресії центральним елементом державної політики була інтеграція ВПО. Після 24 лютого 2022 року стало очевидним, що держава має включитися й на інших етапах внутрішнього переміщення. Відтак наразі можна виділити чотири елементи державної політики в сфері внутрішнього переміщення:

- 1. Евакуація.** Створення умов для безпечного переміщення осіб з населених пунктів, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій, та задоволення їхніх гуманітарних потреб.
- 2. Адаптація.** Сприяння адаптації ВПО на новому місці проживання безпосередньо після внутрішнього переміщення.
- 3. Інтеграція.** Сприяння інтеграції ВПО шляхом створення умов для розвитку потенціалу, посилення спроможності приймаючих територіальних громад.
- 4. Повернення до покинутого місця проживання та реінтеграція.** Підтримка безпечного повернення до покинутого місця проживання та реінтеграція ВПО.

Із якими проблемами стикаються ВПО в Україні?

Попри те, що масове внутрішнє переміщення триває в Україні з 2014 року, найсуттєвішими проблемами залишаються питання, пов'язані із зниженням доходів ВПО, відсутністю житла та складнощами при працевлаштуванні ВПО. Це підтверджують і дані досліджень.

Війна значно вплинула на джерела доходів ВПО. Приблизно кожен четвертий респондент із числа ВПО (24%) зазначає, що [основним джерелом доходу](#) домогосподарства є щомісячна грошова допомога для ВПО. Переважна більшість (72%) ВПО, які покладаються на соціальну допомогу, повідомили, що сукупний дохід домогосподарства, поділений на кількість членів домогосподарства, складає приблизно 2 500 грн (прожитковий мінімум станом на січень 2023 р.) або менше.

Однією з найбільш нагальних є проблема житла. Найперше це погані умови проживання у місцях короткострокового розміщення, особливо для родин з дітьми, людей з інвалідністю. Другою проблемою є мала кількість житла для оренди, особливо в Дніпропетровській та Запорізькій областях. Високі [ціни на оренду](#) – ще одна проблема.

⁵ Програма «Єднання заради дії» долучалася до розробки Стратегії. Більшість пропозицій, зокрема, щодо соціальної адаптації та інтеграції ВПО увійшли в основу документа

Складнощі із працевлаштуванням ВПО залишаються суттєвими. Для деяких переселенців, які працювали раніше в державному секторі, ситуація складна, бо офіційно вони не звільнені, тому не можуть піти на нову роботу, але зарплату не отримують, або отримують значно меншу суму. Вразливою категорією є люди передпенсійного віку. Вони не мають такої підтримки як пенсійна виплата, а на роботу їх брати не хочуть через вік. Також роботодавці не бажають іноді брати внутрішньо переміщених осіб на роботу, побоюючись, що ті скоро повернуться в свої громади. Існують [проблеми з інформуванням](#) щодо вакансій на місцевому рівні та загалом малої їх кількості в невеликих громадах.*

* Згідно з дослідженням «Ставлення, виклики та можливості інтеграції ВПО», проведеним «Єднання заради дії» з соціологічним центром «Соціоінформ», працевлаштування ВПО залишається найбільшою нематеріальною проблемою. Серед інших важливих нематеріальних проблем було визначено психологічну підтримку ВПО, а також брак технічних засобів для навчання і безпекову ситуацію для дітей ВПО до 18 років. З повним текстом дослідження можна ознайомитися за посиланням:

<https://yednanniazaradydi.org.ua/materials/rezultaty-doslidzhennia-stavlennia-vyklyky-ta-mozhlyvosti-intehratsii-vpo>

ІНТЕРВ'ЮВАННЯ ТИХ, ХТО ЗАЗНАВ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

 Віталіна Устенко

[Дослідження](#), проведене Crimes Against Children Research Center у 2020 році у США, показує, що кожна шоста жінка повідомила про досвід зґвалтування, а також кожна п'ята дівчинка і кожен двадцятий хлопчик зазнали сексуального насильства у дитинстві. Переважна більшість (приблизно 90% всіх випадків) усіх зґвалтувань спрямована проти жінок.

В Україні подібне [опитування](#) проводила агенція «Фама» у 2021 році. Воно свідчить, що 4% респондентів зазнали зґвалтування у дитинстві, а 23% зізналися у випадках сексуального насильства та домагань. Багато з опитаних пояснили, що не розповідали про свій досвід нікому через страх або сором, а також через впевненість, що їх покарають.

Почуття провини і страх покарання є основними причинами того, що про подібні випадки не повідомляють. Тому потрібно бути особливо уважними при інтерв'юванні тих, хто зазнав сексуального насильства. Для цього важливо, перш за все, бути самостійно обізнаним у тому, що таке сексуальне насильство, які його види та можливі наслідки.

Серед сексуального насильства можна виділити на два основних **види**:

1. Гендерно-зумовлене насильство, що охоплює широкий спектр ситуацій, де влада і контроль здійснюються шляхом сексуального насильства проти конкретних осіб на підставі їх статевої приналежності.
2. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, яке включає сексуалізоване насильство та зґвалтування як воєнні злочини.

Термінологічні аспекти також важливі у розумінні проблеми. Дедалі частіше використовується термін «сексуалізоване насильство» замість «сексуального насильства», що відображає мотивацію злочинця не тільки отримати сексуальне задоволення, але і демонструвати владу та контроль. Хоча ці терміни часто використовуються взаємозамінно, вони розкривають різні аспекти проблеми. Важливо переходити до використання терміну «сексуалізоване насильство» хоча б до насильства, пов'язаного з конфліктом. Під час війни, подібне насильство необхідно висвітлювати як [ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН](#).

Сексуальне насильство може приймати різні **форми**, включаючи фізичний контакт, сексуальний контакт без згоди і безконтактне сексуальне насильство. Останнє може включати сексуальне насильство в сімейному оточенні, порно-сайти, секстінг у мережі, шантаж з помсти та інші форми, які не вписуються в загальноприйняті визначення, але все ж завдають шкоди та травмують. Тобто не лише безпосередньо сексуальний акт є видом сексуального насильства.

Сексуальне насильство впливає не лише на людину, на яку воно безпосередньо спрямоване, але також і на членів сім'ї, включно з дітьми, батьками або партнерами, а також дітьми, народженими внаслідок зґвалтування. Тому, важливо розуміти, що будь-яка категорія осіб, з якою ви працюєте, може бути травмована і потребувати підтримки.

Важливо зрозуміти, що травматичний досвід – це подія, яка приголомшує, загрожує, лякає або знаходиться поза нашим контролем. Однак, наслідки травми можуть варіюватися для кожної людини. Серед вразливих груп осіб, що піддаються сексуальному насильству, можна виділити жінок, дітей, військовослужбовців, представників ЛГБТКІ+ спільноти та людей з інвалідністю.

Окремо згадаю про сексуальні порушення серед військовослужбовців та військову сексуальну травму. Сексуальні правопорушення серед військовослужбовців [визначаються в Канаді](#) як «поведінка сексуального характеру, яка може завдати або завдає шкоди іншим особам», що має місце в армії (знецінення, жарти, домагання, перегляд матеріалів, злочини). Згідно з визначенням Департаменту у справах ветеранів США — це довготривалі наслідки пережитого «сексуального насильства або неодноразових, загрозливих сексуальних домагань» під час військової служби, зокрема сексуальної активності, в яку ви були залучені проти своєї волі.

[Статистика](#) свідчить, що 3-5 осіб з кожних 100 людей щорічно мають посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Однак, не кожна людина, яка отримала травматичний досвід, має ПТСР. Одна й та сама травмуюча ситуація може мати різні наслідки для кожної особи. Шкода, яка навмисно завдається іншою людиною, зазвичай має складніші наслідки, ніж травма, що виникає внаслідок нещасного випадку. Це пов'язано з психологічними аспектами, зокрема відчуттям провини, сорому та неповноцінності, які можуть посилити травматичні наслідки.

? Принципи та підходи у роботі з тими, хто зазнав сексуального насильства

1. Дотримання конфіденційності та приватності. Особливо важливо поважати приватність і не розголошувати ідентичність або іншу особисту інформацію, за якою можна ідентифікувати людину. Раджу не робити цього, навіть маючи згоду. Подібне розголошення може не мати короткотривалих наслідків, проте проявитися через деякий час.
2. Створення безпечного та підтримуючого середовища: журналісти повинні створити атмосферу взаємної довіри та підтримки, де всі почуваються комфортно та безпечно. Важливо встановити контроль над процесом інтерв'ю та забезпечити підтримку у випадку емоційної реакції.

3. Слухання та емпатія: журналісти мають бути уважними слухачами і проявляти емпатію до тих, з ким спілкуються. Важливо висловлювати розуміння і підтримку, визнавати силу та хоробрість людини.
4. Поінформованість про наслідки травми: журналісти повинні мати розуміння психологічних наслідків, які переживають ті, хто зазнав сексуального насильства. Це допоможе у побудові етичних запитань та запобіганні повторної травматизації під час інтерв'ю.
5. Поінформованість про ресурси та підтримку: журналісти повинні бути обізнані про доступні ресурси та підтримку для тих, хто пережив сексуальне насильство. Це можуть бути організації, центри допомоги, лінії підтримки та інші ресурси, які надають допомогу.

❓ Що важливо для створення безпечного простору вашого співрозмовника

- Чітко та ясно представитися.
- Запропонувати декілька варіантів місць для інтерв'ю.
- Проговорити ліміт часу та умови запису інтерв'ю.
- Бути відкритими, компетентними, проявляти повагу та розуміння.
- Впевнитися, що інтерв'ю не викликає додаткову травму.
- Співпрацювати з соціальними організаціями, лікарями, поліцією та іншими фахівцями.
- Уникати дотиків, фотографій, обговорення емоцій та деталей, не ставити критичних запитань та не перепитувати.

Перш ніж приймати редакційне завдання, важливо зрозуміти власні межі та психологічну готовність. Це означає задати собі такі питання: чи готові ви відмовитись від сенсаційності? Чи маєте ви досвід роботи з людьми, які пережили травму? Чи маєте ви самі подібний досвід? Чи маєте розуміння наслідків травми та її впливу на самопочуття людини?

❓ Які є ризики роботи журналіста/тки

1. Травма свідка. Її ознаки:

- Емоційний стрес: журналісти, які стикаються з травматичними подіями, можуть відчувати емоційний стрес, зокрема тривогу, страх, гнів, сум, безсоння, роздратування або відчуття втоми. Вони можуть відчувати емоційне виснаження та втрату сенсу в результаті свідчення про події, що викликають травму.
- Віковий аспект: молоді журналісти або ті, хто тільки починає свою професійну кар'єру, можуть бути особливо вразливими до травми свідка. Вони можуть не мати достатнього досвіду або механізмів самозахисту, щоб ефективно впоратися зі стресом та травмою, яку спостерігають.
- Ретравматизація: свідчення про травматичні події може викликати ретравматизацію - відновлення емоційного досвіду та симптомів, пов'язаних з попередніми травматичними досвідами. Це може бути особливо небезпечним для журналістів, які мають власний досвід травми або посттравматичного стресового розладу.

- Професійне вигорання: травма свідка може спричиняти професійне вигорання у журналістів. Це відчуття виснаження, безнадійності, втрати енергії та мотивації в роботі. Журналісти можуть відчувати перевантаження, нездатність ефективно впоратися з емоційним навантаженням та втратою сенсу у своїй професійній діяльності.
- Соціальна ізоляція: у зусиллях розповісти правдиві історії, журналісти можуть відчувати соціальну ізоляцію або відчуття неприйняття. Вони можуть бути недостатньо підтримані оточуючими, що може поглиблювати їхню травму та емоційний стрес.

2. Втома від співчуття

- Емоційна виснаженість: відчуття емоційного виснаження, втрати енергії. Журналіст може відчувати втому, безсилля та неупорядкованість емоцій.
- Зневага до роботи та емоційне відчуження: втрата інтересу до роботи, відчуття віддаленості та відчуження від клієнтів або оточуючих. Відчуття байдужості або негативне ставлення до своєї роботи.
- Знижена ефективність: зменшення професійної ефективності, зниження продуктивності та здатності до співпраці. Журналіст може відчувати труднощі в прийнятті рішень, концентрації та виконанні своїх обов'язків.
- Фізичні симптоми: втома, безсоння, головні болі, шлунково-кишкові розлади, м'язове напруження та імундепресія.

❓ Що може допомогти журналісту/тці зберегти психічне здоров'я під час роботи з темою

1. Обмеження інформації. Не обов'язково чути всі деталі, не потрібно детально слухати всі подробиці травматичного досвіду.
2. Спілкування не лише про травматичний досвід, а й про життя людини загалом.
3. Техніки самозаспокоєння. Важливо мати навички самозаспокоєння, щоб впоратися з емоційним стресом. Це можуть бути дихальні вправи, медитація абощо.
4. Турбота про себе. Піклуйтеся про своє фізичне та психічне здоров'я. Намагайтеся дотримуватися здорового способу життя, мати достатньо відпочинку, регулярну фізичну активність та підтримувати соціальні зв'язки.
5. Уповільнення. Зосередьтеся найперше на якості своєї роботи та власному самопочутті, а не на бажанні швидко та впливово оприлюднити інформацію.

При підготовці матеріалу варто пам'ятати, що він матиме вплив не лише безпосередньо на тих, хто зазнав сексуального насильства, а й на родичів, працівників служб, членів спільноти та вашу аудиторію, яку можуть також травмувати надмірна деталізація або емоційна подача матеріалу.

Ретельніше підготуватися до інтерв'ю допоможе Глобальний кодекс поведінки щодо збору та використання інформації про систематичне сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом ([кодекс Мурад](#)). Ось його основні принципи:

1. Ставитися до людини як до особистості.
2. Поважати право на автономність.

3. Бути відповідальним.
4. Створювати користь, або не робити взагалі.
5. Грунтовно готуватись.
6. Розуміти культурний контекст.
7. Створювати систему.
8. Збирати інформацію з різних джерел.
9. Приділяти час, створювати простір.
10. Забезпечувати ввічливу та безпечну взаємодію.

Журналісту потрібно постійно підтримувати баланс між тим, щоб бути відкритим, емпатичним та одночасно не заглиблюватися у власні емоції. Важливо виконувати свою роботу професійно і уважно ставитися до етичних аспектів інтерв'ювання тих, хто зазнав сексуального насильства.

ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ ЖУРНАЛІСТІВ З ДІТЬМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ТРАВМИ ВІЙНИ

Наталія Пашко

Події війни впливають на життя дитини, її психоемоційний стан та безпеку. Міжнародні та національні дослідження вказують на значні наслідки подій війни на фізичний та психічний стани. [Дослідження](#) аналітичної компанії Gradus Research вказують, що 75% українських дітей виявляють симптоми травмованої психіки.

За результатами [дослідження](#) «Становище внутрішньо переміщених сімей та дитячих будинків сімейного типу в умовах війни» СОС Дитячі Містечка України та ХІСД, 77% дітей-переселенців стали свідками обстрілів і бомбардувань, 73% перебували у сховищі, а майже 30% пережили окупацію. Крім того, 42% опитаних зазначили, що їхня дитина постійно або часто сумує. Кожен четвертий розповів про проблеми зі сном, кожен п'ятий — про труднощі з концентрацією уваги на одному виді діяльності й про те, що дитина лякається незвичного.

? Наслідки переживання дитиною подій війни

- постійні згадування про пережиті події (нав'язливі спогади, про які дитина може не зізнаватися дорослим), водночас уникнення всього, що нагадує їй про пережите;
- емоційне напруження, вияви агресії або ж навпаки – апатичність, депресивність, емоційна відстороненість;
- порушення сну, страшні сновидіння, через які дитина прокидається вночі, діти дошкільного та молодшого шкільного віку можуть плакати вночі;
- підвищення рівня тривожності, очікування повторення подій;
- порушення пам'яті, уваги, здатності вчитися;

- постійне відігравання пережитого у грі (характерне для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку);
- саморуйнівна поведінка (зокрема у підлітків: нанесення самоушкоджень, алкоголізація, наркотизація).

Перш ніж почати планувати та залучати до інтерв'ю дітей, потрібно, як вимагає закон, отримати дозвіл батьків або законного представника. Для дітей до 12 років нормою є обов'язкова присутність батьків при розмові з журналістом. Перш ніж брати інтерв'ю у неповнолітніх, важливо поставити собі запитання за американським журналістом Елом Томпкінсом (Al Tompkins).

? Запитання до проведення інтерв'ю з дитиною за Елом Томпкінсом

1. Щодо власної цілі та якості інформації

- Навіщо я залучаю дитину, яка цього мета?
- Яка в дитини мотивація брати участь у медіавиробництві, в розмові з журналістом?

2. Щодо мінімізації шкоди

- Яку шкоду я можу завдати своїми діями, навіть якщо потім цю інформацію не буде оприлюднено?
- Які короткотривалі та довготривалі наслідки можуть бути для дитини?

3. Щодо інших альтернатив

- Які є інші варіанти досягнення цілі, крім залучення дитини до медіа?

4. Корекція надмірних очікувань

- Не варто сподіватися отримати від дітей факти, це будуть радше їхні емоційні реакції.
- Не варто розраховувати, що діти розповідатимуть про свої почуття горя і страху, як це роблять дорослі, це неприродно для дитини.

? Базові принципи проведення інтерв'ю з дітьми

- Безпека та захищеність.
- Згоду на інтерв'ю потрібно отримати не лише від законного представника, а й у самої дитини.
- Втручатися і не залишатися осторонь, якщо дитина потребує допомоги чи перебуває в ситуації небезпеки.
- Дитиноцентричний підхід: потреби на інтереси дитини мають стояти в центрі уваги.
- Намагайтеся не заподіяти шкоди жодній дитині: уникайте оцінок.
- Уникайте дискримінації за ознаками статі, раси, віку, релігійної належності, статусу, освіти та фізичних можливостей.
- Жодних постановок: не просіть дітей розповідати історії чи виконувати дії, які вони самі не переживали.

Будьте уважні до того, де і як проводиться інтерв'ювання дитини. Перш ніж проводити інтерв'ю з дитиною, важливо врахувати наступні ризики:

- Емоційне зараження. Діти можуть переймати емоції дорослих під час того, що вони розповідають.
- Застосування 5 форм тиску (ярлики, час, невизначеність, оцінка, послідовність).
- Ретравмування при повторному згадуванні травматичного досвіду.
- Ризики знецінення в соціумі після розповіді.

Під час підготовки та проведення інтерв'ю з дитиною важливо керуватись формулою налагодження комунікації:

БЕЗПЕЧНЕ МІСЦЕ + БЕЗПЕЧНИЙ ДОРΟΣЛИЙ = ДИТИНА В БЕЗПЕЦІ

? Як вести інтерв'ю з дитиною

- **Почніть зі знайомства.** Оберіть для інтерв'ю спокійне місце, де дитина могла б відчувати себе в безпеці. Обов'язково розкажіть хто ви, ким працюєте. Покажіть камеру чи мікрофон. Так ви дасте дитині зрозуміти, що не несете загрози. Поясніть, про що ви будете говорити, щоби дитина не хвилювалася. Запитайте, як до неї краще звертатися. Деякі форми імені можуть викликати особливі спогади.
- **Будьте на одному рівні.** Фізично опустіться на рівень зросту дитини. Переконайтеся, що її очі та ваші знаходяться на одному рівні та уважно слухайте те, що вона говорить.
- **Не ставте багато запитань.** Можливо, не слід починати з питань. Запропонуйте дитині розказати те, що вона хоче. Пам'ятайте, що дитина може бути глибоко травмована чи залякана, тож їй потрібно заново вчитися довіряти. Дозвольте дитині говорити.
- **Не тисніть.** Краще брати інтерв'ю не одразу після пережитої травми, а через деякий час. Психіка дитини може бути у збудженому стані, тож у неї можуть бути проблеми з пам'яттю. Будьте обережні, копаючи глибоко – дитина може вигадати якийсь факт, намагаючись виправдати ваші очікування.
- **Думайте про безпечну структуру.** Перш ніж запитувати про травматичну подію, запитайте про життя до цього, де навчалася дитина, чим займалась, загальні речі про неї. Це створить безпечну платформу для інтерв'ю.
- **Запитуйте про факти, а не деталі.** Деталі змушують застрягати у пережитому досвіді і можуть призвести до ретравматизації. Не запитуйте про емоції та не додавайте власне емоційне забарвлення до ваших питань. Замість «Ти злякався/-лася?» краще запитати «Що ти бачив/ла?».
- **Коректно реагуйте на емоції.** Якщо дитина розплакалася, зробіть паузу, скажіть, що плакати нормально, дайте можливість це зробити. Перш ніж обійняти дитину, запитайте, чи вона цього хоче.
- **Повертайтеся до сьогоднішнього дня.** Закінчуючи бесіду, не залишайте дитину в спогадах. Розпитайте, як її теперішнє життя, чим вона займеться наступного тижня. Завжди закінчуйте інтерв'ю на хорошій ноті і дякуйте дитині за її час і зусилля.
- **Не давайте обіцянок, які не зможете виконати.** (Наприклад: «Розкажи мені про це і тобі стане легше»).

Завжди запитуйте в себе, чи дійсно необхідно ставити дитині те чи інше питання. Можливо, хтось з дорослих може вам з цим допомогти. Уникайте сенсаційних репортажів, в яких діти зображуються як жертви.

❓ Шість загальних принципів, про які важливо пам'ятати в процесі підготовки та проведення інтерв'ю з дитиною, яка зазнала травми війни

- За будь-яких обставин поважайте гідність і права кожної дитини.
- Коли берете інтерв'ю в дітей або висвітлюєте дитячі проблеми, особливо ретельно дотримуйтеся права кожної дитини на приватність і конфіденційність, на те, щоб її думка була почута, щоб вона мала змогу брати участь в ухваленні рішень, які її стосуються, і була захищена від заподіяння шкоди й помсти.
- Керуйтеся передусім принципом забезпечення найкращих інтересів кожної дитини, зокрема відстоюйте розв'язання проблем дітей і просування їхніх прав.
- Коли намагаєтеся визначити, якими є найкращі інтереси дитини, не забувайте про те, щоб її думка була врахована відповідно віку та ступеню зрілості.
- Про політичні, соціальні та культурні наслідки будь-якого репортажу радьтеся з людьми, які мають безпосереднє відношення до дитини і здатні найбільш правильно їх оцінити.
- Не публікуйте тексти та зображення, здатні завдати шкоду самій дитині, її братам/сестрам або одноліткам, навіть якщо їхні персональні дані змінені, завуальовані або приховані.

❓ Що не варто робити під час інтерв'ю з дитиною

- Не запитуйте про емоції та як дитина себе почувала в той чи інший момент. Це може призвести до ретравматизації.
- Уникайте питання «Чому?». Воно викликає провину або сором. Наприклад: «Чому ти не сховався/лася?» або «Чому ти не закричав/ла?».
- Не ставте запитання, які стосуються рішень. Наприклад: «А ти хочеш повернутися додому?», «А де зараз твої батьки?». Дитина сама може не знати на них відповіді. Краще запитати, з ким зараз дитина, та попросити показати свої іграшки.
- Не обмежуйте себе і дитину у часі. Не поспішайте закінчити інтерв'ю. Можливо, вам навіть знадобиться провести декілька зустрічей.
- Не апелюйте до справедливості: що після матеріалу все буде вирішено, винних покарають, а війна скоро закінчиться. Не давайте дитині надмірних обіцянок, в яких самі не впевнені.
- Не варто перебивати дитину, нехай розповідає свою історію власними словами.
- Не дозволяйте власним емоціям взяти верх. Співпереживайте, але не жалійте.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. [IREX «Єднання заради дії», соціологічний центр «Соціоінформ» \(2022\). Дослідження «Ставлення, виклики та можливості інтеграції ВПО»](#)
2. [European Journal of Psychotraumatology, Volume 8, Issue 1 \(2017\)](#)
3. [Освітній онлайн-ресурс НаГАЙДайки для медіа та авторів текстів про психічне здоров'я «НаГайдайки»](#)
4. [Поради з інтерв'ювання жертв трагедій, свідків та потерпілих. Марсела Тураті](#)
5. [Висвітлення сексуального насильства в зоні конфлікту. Dart Center Europe](#)
6. [Мова ворожнечі та ЗМІ: міжнародні стандарти та підходи. Проект «Без Кордонів» ГО «Центр «Соціальна Дія»](#)
7. [Кодекс етики українського журналіста](#)
8. [Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення](#)
9. [Постанова Кабміну №509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб» від 1 жовтня 2014 р.](#)
10. [Постанова Кабміну №509 «Деякі питання підтримки внутрішньо переміщених осіб» від 1 жовтня 2014 р.](#)
11. [Постанова Кабміну №709 «Деякі питання підтримки внутрішньо переміщених осіб» від 11 липня 2023 р.](#)
12. [Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року](#)
13. [Операційний плану заходів з реалізації Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення у 2023-2025 роках](#)
14. [Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення раунд 12 \(16-23 січня 2023 року\). MOM](#)
15. [Фокус-групове дослідження «Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах. ГХ «Група впливу» та ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення»](#)
16. [Сексуальне насилля в Україні: від усвідомлення до захисту. Дослідницька агенція Fama та Центр гідності дитини УКУ](#)
17. [Кодекс Мурад](#)
18. [Становище внутрішньо переміщених сімей з дітьми, прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу. Звіт СОС Дитячі містечка в Україні](#)
19. [Керівництво для журналістів, які висвітлюють проблеми дітей. Unicef](#)
20. [Висвітлення в ЗМІ чутливих тем та злочинів проти дітей. Проект «Дитина не сама: інструкція з турботи»](#)
21. [Як поговорити з дітьми про втрату близької людини та допомогти впоратися з горем. Unicef та Всеукраїнський громадський центр «Волонтер»](#)
22. [Діти в медіа: як висвітлювати та дотримуватися правил. Спеціальний звіт. ГО «Телекритика»](#)
23. [Організація роботи психолога із випадками сексуального насильства щодо дитини. Наталія Пашко, Анна Козлова](#)
24. [Changes in children's lives during the war. Analytical report. Gradus](#)

Цей гайд був розроблений у межах програми «Єднання заради дії», яка реалізується IREX в Україні за підтримки Державного департаменту США. «Єднання заради дії» — це програма, яка покликана об'єднати внутрішньо переміщених осіб (ВПО), членів приймаючих громад, уряду та ЗМІ задля вирішення конфліктів на місцевому рівні, сприяти інтеграції ВПО, надавати всебічну підтримку для розробки місцевих та національних планів інтеграції ВПО та стабілізації ситуації в Україні.

2023